Zbirka odločb sodne prakse

SKLEPNI PREDLOGI GENERALNE PRAVOBRANILKE
ELEANOR SHARPSTON,
predstavljeni 11. septembra 2018 [1]

Zadeva C-457/17

Heiko Jonny Maniero
proti
Studienstiftung des deutschen Volkes e.V.

(Predlog za sprejetje predhodne odločbe,
ki ga je vložilo Bundesgerichtshof (zvezno vrhovno sodišče, Nemčija))

„Direktiva 2000/43/ES – Načelo enakega obravnavanja oseb, ne glede na raso ali narodnost – Člen 3(1)(g) – Izobraževanje – Štipendije, dodeljene študentom, ki so opravili prvi pravniški državni izpit“

1. „Nihče ne bi oporekal, da mora zakonodajalec največjo pozornost usmeriti k izobraževanju mladine […], toda treba je upoštevati vprašanje, kaj predstavlja izobraževanje […]“. [2]

2. Res je, da je evropski zakonodajalec sprejel zakonodajo v zvezi s tem, ki med drugim priznava pravico do izobraževanja kot temeljne pravice. [3] Vendar pa ni opredelil pojma „izobraževanje“. S tem predlogom za sprejetje predhodne odločbe se od Sodišča zaproša odgovor na to vprašanje iz obdobja antike, ki se zdaj postavlja v okviru prava Unije in natančneje v okviru Direktive Sveta 2000/43/ES. [4] Kaj je izobraževanje?

Pravni okvir

Direktiva 2000/43

3. Namen te direktive je določiti okvir za boj proti diskriminaciji na podlagi rase ali narodnosti, da bi se v državah članicah uveljavilo načelo enakega obravnavanja. [5]

1 Jezik izvirnika: angleščina.

2 „ τι μὲν ο ν τ νομοθέτ μάλιστα πραγματευτέον περ τ ν τῶν νέων παιδείαν, ο δε ς ν μφισβητήσειε […] τίς δ ἔσται παιδεία […] δε μ λανθάνειν“. Aristotel, *Politika*, 8. knjiga.

3 Člen 14 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah (UL 2000, C 364, str. 1) (v nadaljevanju: Listina).

4 Direktiva Sveta 2000/43/ES z dne 29. junija 2000 o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 20, zvezek 1, str. 23).

5 Člen 1.

4. Člen 2(1) prepoveduje tako neposredno kot posredno diskriminacijo na podlagi rase ali narodnosti. Člen 2(2) določa, da do neposredne diskriminacije prihaja, „če se ena oseba obravnava manj ugodno, kakor se obravnava, se je obravnavala ali pa bi se obravnavala druga oseba v primerljivem položaju na podlagi rase ali narodnosti“, do posredne diskriminacija pa, „če bi na videz nevtralna določba, merilo ali praksa postavila osebe neke rase ali narodnosti v posebno neugoden položaj v primerjavi z drugimi osebami, razen če to določbo, merilo ali prakso objektivno upravičuje zakonit cilj in če so sredstva za doseganje tega cilja ustrezna in potrebna“.

5. Člen 3(1) določa področje uporabe direktive, in sicer se uporablja „v okviru pristojnosti, dodeljenih Skupnosti, za vse osebe v javnem in zasebnem sektorju, vključno z javnimi organi, v zvezi: […] (g) z izobraževanjem […]“.

Nacionalna zakonodaja

6. Direktiva 2000/43 je bila v Nemčiji prenesena z Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (splošni zakon o enakem obravnavanju (v nadaljevanju: AGG)).

7. Člen 1 AGG prepoveduje vso diskriminacijo, med drugim na podlagi rase ali narodnosti. Člen 2(1)(7) za prenos člena 3(1)(g) Direktive 2000/43 določa področje uporabe prepovedi, ki vključuje diskriminacijo, med drugim v zvezi z izobraževanjem. Člen 3(1) in 3(2) določata, da zakon prepoveduje neposredno in posredno diskriminacijo.

Dejansko stanje, postopek in predloženi vprašanji

8. H. J. Maniero je italijanski državljan, ki je rojen in prebiva v Nemčiji. Leta 2013 je na eni od univerz v Armeniji pridobil akademski naziv „Bachelor of Laws“.

9. H. J. Maniero je 11. decembra 2013 stopil v stik s Studienstiftung des deutschen Volkes e.V. (nemška fundacija za akademske štipendije; v nadaljevanju: fundacija), registriranim združenjem za podeljevanje štipendij, da bi se potegoval za štipendijo programa „Bucerius Jura“ za raziskovanje in študij pravnih znanosti v tujini.[6]

10. Fundacija je odgovorila 17. januarja 2014 in navedla, da morajo imeti prosilci opravljen prvi pravniški državni izpit. H. J. Maniero se je odzval z navedbo, da je „petletna stopnja izobrazbe“, ki jo je dosegel v Armeniji, primerljiva z drugim pravniškim državnim izpitom, saj imetniku v tisti državi omogoča opravljanje sodniške in odvetniške funkcije. Opozoril je, da bi lahko bil pogoj fundacije kot diskriminacija na podlagi narodnosti ali socialnega izvora v nasprotju z AGG.

11. H. J. Maniero za štipendijo ni zaprosil. V nadaljnji korespondenci s fundacijo je zatrjeval, da ga je od tega odvrnil negativen odnos fundacije.

12. H. J. Maniero je zoper fundacijo pri Landgericht (deželno sodišče, Nemčija) vložil tožbo za odpravo in opustitev diskriminacije zaradi njegove starosti ali narodnosti ter v njej predlagal, naj se ji naloži plačilo 18.734,60 EUR odškodnine in nadomestilo za potne stroške. Ta tožba, kakor tudi pritožba, ki je sledila, sta bili zavrnjeni.

13. H. J. Maniero je nato vložil predlog za revizijo pri Bundesgerichtshof (zvezno vrhovno sodišče; v nadaljevanju: predložitveno sodišče).

6 Iz statuta fundacije izhaja, da je njen namen finančna podpora visokošolskega izobraževanja mladih, od katerih si lahko splošna javnost zaradi njihove velike znanstvene ali umetniške nadarjenosti in osebnosti obeta posebne dosežke. Namen programa „Bucerius Jura“ je posebno usposobljenim diplomantom študija prava v Nemčiji s štipendijo za raziskovanje ali študij v tujini posredovati znanje o tujih pravnih sistemih in jezikovno znanje ter omogočiti izkušnjo življenja v tujini.

14. Predložitveno sodišče ugotavlja, da je lahko pritožba uspešna, le če podeljevanje štipendij spada pod pojem izobraževanja iz člena 2(1)(7) AGG, s katerim je prenesen člen 3(1)(g) Direktive 2000/43. Če je to tako, se zastavlja naslednje vprašanje, in sicer, ali pogoj opravljenega prvega pravniškega državnega izpita pomeni posredno diskriminacijo, ki jo prepoveduje člen 3(2) AGG, s katerim je prenesen člen 2(2)(b) Direktive 2000/43. V teh okoliščinah predložitveno sodišče Sodišču postavlja ti vprašanji:

„1. Ali podeljevanje štipendij za raziskovanje ali študij v tujini, ki ga izvaja registrirano društvo, spada pod pojem ‚izobraževanje' v smislu člena 3(1)(g) Direktive 2000/43?

2. Če je treba na prvo vprašanje odgovoriti pritrdilno:

Ali pogoj za sodelovanje v razpisu, to je opravljen prvi pravniški državni izpit v Nemčiji, pri podeljevanju štipendij iz prvega vprašanja pomeni posredno diskriminacijo prosilca v smislu člena 2(2)(b) Direktive 2000/43, če je prosilec, ki je državljan Unije, sicer dosegel primerljivo stopnjo izobrazbe v državi, ki ni članica Evropske unije, ne da bi izbral ta kraj za pridobitev izobrazbe zaradi svoje narodnosti, vendar je imel zaradi stalnega prebivališča v Nemčiji in tekočega znanja nemščine tako kot državljani možnost, da po zaključenem študiju prava v Nemčiji opravi prvi pravniški državni izpit?

Ali je pri tem pomembno, da se s programom štipendiranja, ne da bi se uporabljale diskriminatorne sestavine dejanskega stanu, uresničuje cilj diplomantom študija prava v Nemčiji s štipendijo za raziskovanje ali študij v tujini posredovati znanje o tujih pravnih sistemih in jezikovno znanje ter omogočiti izkušnjo življenja v tujini?"

15. Pisna stališča so predložile fundacija, nemška vlada in Evropska komisija. H. J. Maniero, fundacija in Komisija so na obravnavi 30. maja 2018 predložili ustna stališča.

16. Kot je napotilo Sodišče, se bom v teh sklepnih predlogih omejila na preučitev prvega vprašanja.

Presoja

17. Predložitveno sodišče sprašuje, ali podeljevanje štipendij za raziskovanje ali študij v tujini, ki ga izvaja registrirano društvo, spada pod pojem „izobraževanje" v smislu člena 3(1)(g) Direktive 2000/43. Uvodoma opozarjam, da se ta zadeva nanaša na pojem „izobraževanje" v okviru Direktive 2000/43 in *ne* na morebitne posledice priznavanja diplom ali prostega pretoka oseb.

18. Fundacija in nemška vlada trdita, da je treba pojem izobraževanja razlagati tako, da ne vključuje podeljevanja štipendij. Svoje argumente opirata zlasti na zakonodajno zgodovino in sistematiko direktive.

19. Po drugi strani Komisija zatrjuje, da bi bilo treba Direktivo 2000/43 razlagati široko, s čimer se H. J. Maniero strinja. Zato bi bilo treba dodeljevanje štipendij vključiti na področje uporabe besede „izobraževanje" v členu 3(1)(g).

20. V skladu z ustaljeno sodno prakso iz načela enotne uporabe prava Unije in načela enakosti izhaja, da je treba za določitev pomena in obsega pojmov v določbah prava Unije, ki se nikjer izrecno ne nanaša na pravo držav članic, te pojme v vsej Uniji običajno razlagati neodvisno in enotno. Čeprav besedilo Direktive 2000/43 ne vsebuje posebnih napotkov glede načina razumevanja pojma „izobraževanje", pa se glede pomena tega pojma tudi ne sklicuje na nacionalne zakone. Iz tega je razvidno, da je treba „izobraževanje", da bi se lahko uporabila navedena direktiva, obravnavati, kot da označuje avtonomen pojem prava Unije, ki ga je treba v vseh državah članicah razlagati enotno. [7]

7 Glej v tem smislu sodbo z dne 2. marca 2017, J. D. (C-4/16, EU:C:2017:153, točki 23 in 24 ter navedena sodna praksa).

21. Kot je Sodišče dosledno odločalo, je treba opredelitev pomena in obsega pojmov, ki jih pravo Unije ne opredeljuje, določiti v skladu z njihovim običajnim pomenom v vsakdanjem jeziku, pri čemer je treba upoštevati kontekst, v katerem se uporabljajo, in cilje, ki jim sledi ureditev, katere del so.[8]

22. Izobraževanje se po navadi šteje za „dejanje ali proces pridobivanja znanja, zlasti sistematično v otroštvu in adolescenci“.[9] Ne manjka niti nazornih opredelitev „izobraževanja“;[10] tako cilji Mednarodne standardne klasifikacije izobraževanja (2011) določajo: „procesi, s katerimi družbe namenoma prenašajo svoje nakopičene informacije, znanje, razumevanje, odnos, vrednote, spretnosti, kompetence in vedenje skozi generacije. Vključuje komunikacijo, katere namen je uresničevanje učenja.“[11] Iz tega sledi, da je izobraževanje intelektualen proces. Izobraževanje je tako sestavljeno iz dveh vidikov, vsebinskega (ker je „intelektualno“) in funkcionalnega (ker je „proces“). Po navadi, ne pa vedno, izobraževanje poteka v šoli ali na univerzi. V pojem bi vključila raziskovanje, kadar poteka v izobraževalni ustanovi, saj je cilj takega raziskovanja pridobivati in prenašati znanje, ne pa toliko spodbujati tržne cilje. Čeprav bi se lahko ob omenjanju izobraževanja pomislilo predvsem na mlade, je pomembno poudariti, da izobraževanje zadeva vse starosti. Vseživljenjsko učenje ima danes pomembno vlogo v poklicnem in osebnem razvoju posameznikov.[12] Tako se lahko najdejo pobude, kot je „univerza za tretje življenjsko obdobje“, ki omogoča osebam, ki so se upokojile in niso več del dejavnega gospodarskega življenja, da širijo svoje znanje.

23. Iz običajnega pomena besede „izobraževanje“, ki ga dojemam zelo široko, ni očitno, da njeno področje uporabe nujno vključuje podeljevanje štipendij.

24. Zato se bom lotila okvira in ciljev, ki jim sledi ureditev, katerih del so.

25. Namen Direktive 2000/43 je določiti okvir za boj proti diskriminaciji na podlagi rase ali narodnosti, da bi se v državah članicah uveljavilo načelo enakega obravnavanja.[13] Na njenem področju uporabe je še posebej izraženo načelo prepovedi diskriminacije na podlagi rasne ali narodnostne pripadnosti, ki je določeno v členu 21 Listine.[14] V preambuli direktive je zaščita pred diskriminacijo opisana kot univerzalna pravica in se v tem smislu nanaša na številne mednarodne sporazume, ki jo priznavajo.[15]

8 Glej sodbo z dne 3. septembra 2014, Deckmyn in Vrijheidsfonds (C-201/13, EU:C:2014:2132, točka 19 in navedena sodna praksa).

9 Ta opredelitev izobraževanja je v Collinsovem angleškem slovarju. Oxfordov angleški slovar izobraževanje opredeljuje kot „proces podajanja in sprejemanja sistematičnih navodil, zlasti v šoli ali na univerzi“. Ti opredelitvi, obravnavani skupaj, ustrezata splošnemu razumevanju pomena pojma „izobraževanje“.

10 V francoščini se mi zdi opredelitev pojma „izobraževanje“ iz slovarja Petit Robert še širša: „mise en œuvre des moyens propres à assurer la formation et le développement d'un être humain“. V nemščini, jeziku postopka obravnavane zadeve, Dudnov slovar Deutsches Universalwörterbuch pod pojmom „izobraževanje“ navaja: „a) das Bilden (5), Erziehung: die B. der Jugend; mehr für die B. tun; b) das Gebildetsein; das Ausgebildetsein; erworbenes Allgemeinwissen: eine wissenschaftliche, künstlerische, humanistische B.; seine B. vervollständigen, vertiefen; eine umfassende B. besitzen; eine vorzügliche B. erhalten; ein Mann von B. (ein gebildeter Mann); das gehört zur allgemeinen B. (das sollte jeder Gebildete wissen); c) (seltener) gutes Benehmen: sie hat keine B. (weiß nicht, was sich schickt)“.
Z etimološkega vidika raziskava različnih jezikoslovnih različic direktive kaže, da je v sedmih od njih (angleško: „education“, francosko: „éducation“, malteško: „edukazzjoni“, poljsko: „edukacji“, portugalsko: „educação“, romunsko: „educația“ in špansko: „educación“) uporabljena beseda, ki je etimološko izpeljana iz latinskega glagola *educare*„vzgajati, gojiti, izobraževati“, sorodnega *educere*„porajati, napredovati“.

11 Mednarodna standardna klasifikacija izobraževanja je sklic na mednarodno klasifikacijo za organizacijo izobraževalnih programov in povezanih kvalifikacij po stopnjah ter področjih, ki jo je predlagala Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo. Ta opredelitev je delno povzeta v opredelitvi „izobraževanja“ v členu 2(d) Uredbe (ES) št. 452/2008 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 23. aprila 2008 o pripravi in razvoju statističnih podatkov o izobraževanju in vseživljenjskem učenju (UL 2008, L 145, str. 227).

12 Uredba (EU) št. 1288/2013 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 11. decembra 2013 o uvedbi programa „Erasmus+“, program Unije za izobraževanje, usposabljanje, mladino in šport, ter o razveljavitvi sklepov št. 1719/2006/ES, 1720/2006/ES in 1298/2008/ES (UL 2013, L 347, str. 50) določa „vseživljenjsko učenje“ kot „vse splošno izobraževanje, poklicno izobraževanje in usposabljanje, neformalno učenje in priložnostno učenje skozi vse življenje, ki izboljša znanje, spretnosti in kompetence ali udeležbo v družbi na osebnem, državljanskem, kulturnem ter družbenem področju in/ali področju, povezanem z zaposlitvijo, vključno z zagotavljanjem storitev svetovanja in usmerjanja“.

13 Člen 1.

14 Sodba z dne 16. julija 2015, CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, točki 58 in 72 in navedena sodna praksa).

15 Uvodna izjava 3.

26. Poleg tega, kakor je razvidno iz uvodnih izjav 9, 12 in 13, je želel zakonodajalec Unije poudariti, da: (i) lahko diskriminacija, ki temelji na rasi ali narodnosti, oslabi doseganje ciljev Pogodbe, zlasti doseganje visoke ravni zaposlovanja in socialnega varstva, porast življenjskega standarda in kakovosti življenja, gospodarske in socialne kohezije ter solidarnosti ter razvoja Unije kot območja svobode, varnosti in pravice, in (ii) da je namen prepovedi vsake diskriminacije te vrste zlasti zagotovitev razvoja demokratičnih in strpnih družb, ki omogočajo sodelovanje vseh oseb ne glede na njihovo raso ali narodnost. [16]

27. Področje uporabe Direktive 2000/43 je široko. *Ratione personae* vključuje vse fizične osebe in jih ščiti pred diskriminacijo na podlagi rase ali narodnosti. [17] Ta zaščita velja za javni in tudi zasebni sektor, vključno z javnimi organi. [18] *Ratione materiae* presega dostop do dejavnosti zaposlenih in samozaposlenih oseb ter vključuje vsa področja, ki so podrobno našteta v členu 3(1). [19]

28. Kot je Sodišče dosledno odločalo, ob upoštevanju namena Direktive 2000/43 in narave pravic, ki jih ta ščiti, njenega področja uporabe ni mogoče opredeliti ozko. [20] Ta zaključek velja za pojme direktive, ki opredeljujejo njeno vsebinsko področje uporabe, kot so zaposlovanje, poklicno svetovanje in usposabljanje, delovni pogoji, socialno varstvo in prednosti ter seveda izobraževanje. [21]

29. Ali ta široka razlaga pojma „izobraževanje“ vključuje tudi dodeljevanje štipendij?

30. Dodeljevanje štipendij ne ustreza intelektualnemu procesu, ki ga predstavlja izobraževanje. Zadeva dostop do izobraževanja.

31. Toda po mojem mnenju je dostop do izobraževanja bistven element same izobrazbe, zlasti v kontekstu pravnega instrumenta za boj proti diskriminaciji.

32. Kaj bi za namen boja proti diskriminaciji namreč še ostalo od pojma „izobraževanje“, če bi bil izpuščen dostop do njega? V učilnici (klasičen pogled na izobraževanje) lahko vsakdo sedi v prvi vrsti in postavlja vprašanja. Danes več ne bi bilo predstavljivo, da bi morala določena etnična skupina sedeti v zadnji klopi in učitelju ne bi smela postavljati vprašanj. Podobno samoumevno bi bili vsi študenti ocenjeni po istih merilih v skladu s svojimi dosežki in ne na podlagi rase ali narodnosti; in vsi študenti bi morali po uspešno zaključenem obiskovanju predavanj pridobiti enako diplomo. [22] Toda možnost za sprejem pod enakimi pogoji na vse šole in obiskovanja vsakovrstnega pouka ustreza dostopu do izobraževanja. Brez tega dostopa ne more biti nobenega izobraževanja. Da pojasnim, beseda *izobraževanje* nujno vključuje besedi „dostop do“ izobraževanja; izraza soobstajata in sta soodvisna, in če bi ju bilo treba ločiti, bi se direktivi s tem odvzel njen namen boja proti diskriminaciji, povezani z izobraževanjem.

16 Glej tudi sodbo z dne 16. julija 2015, CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, točka 74).

17 Člen 3(1) in uvodna izjava 16. Zagotovljena zaščita se, če je to primerno, razširi na pravne osebe, če so izpostavljene diskriminaciji na podlagi rase ali narodnosti svojih članov.

18 Člen 3(1).

19 Glej uvodno izjavo 12 Direktive in sodbo z dne 12. maja 2011, Runevič-Vardyn in Wardyn (C-391/09, EU:C:2011:291, točki 41 in 42). V zvezi s tem je njeno področje uporabe širše kot področje uporabe Direktive Sveta 2000/78/ES z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 5, zvezek 4, str. 79).

20 Sodba z dne 16. julija 2015, CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, točka 42 in navedena sodna praksa).

21 Za dostop do dobrin (člen 3(1)(h) Direktive 2000/43) glej v tem smislu sodbo z dne 16. julija 2015, CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, točka 43).

22 Na tem mestu opozarjam, da je bila segregacija na področju izobraževanja na podlagi rase ali narodnosti norma v obdobju apartheida v Južni Afriki, na Univerzi Cambridge pa ženskam, čeprav so opravljale popolnoma enake izpite kot njihovi moški kolegi, niso dovolili pristopiti k diplomi do decembra 1947.

33. Seveda izobraževanje sestavlja veliko elementov. To bi bil lahko fizični dostop do stavbe, vzpostavitev sistema kvot za nadzor nad številom študentov, možnost izposoje ali nakupa knjig, možnost plačila življenjskih stroškov (med mnogimi drugimi). V skladu s tem šole, univerze in druge ustanove pogosto podeljujejo štipendije za pokritje šolnin izobraževalnih programov, potnih stroškov, ki nastanejo zaradi študija v tujini ali vzdrževanja (bodisi v denarju bodisi drugače, kot zagotavljanje ali brezplačno nudenje nastanitve ali prehrane).

34. Financiranje je bistven vidik dostopa do izobraževanja. Izključevanje določenih etničnih skupin iz tega financiranja zlasti za izobraževalne programe, katerih šolnine so zelo drage, pomeni izključevanje te skupine iz izobraževanja. S tem se spodbuja vsaka obstoječa diskriminacija zadevne skupine. Kakor je navedla Komisija v svojem predlogu direktive, je visokokakovostno izobraževanje prvi pogoj za uspešno vključevanje v družbo, enako obravnavanje v izbirnih postopkih (to pomeni dostop do izobraževanja) pa ne bi smelo biti zanemarjeno.[23] Teleološka razlaga pojma „izobraževanje“ jasno zagovarja vključevanje vidikov dostopa do izobraževanja na področje uporab direktive.

35. Analiza pojma „izobraževanje“ v splošnejšem kontekstu prava Unije nakazuje na enak zaključek. Pravica do izobraževanja (in dostop do poklicnega usposabljanja) in tudi zaščita pred diskriminacijo na podlagi rase ali narodnosti sta temeljni pravici, priznani v členih 14 in 21 Listine. Pri odločanju o načinu razlage pojma „izobraževanje“ v okviru Direktive 2000/43 je pomembno ohraniti pred očmi, da je vprašanje umeščeno na križišču dveh temeljnih pravic.

36. V sodni praksi Sodišča je pojem izobraževanja v zadevah v zvezi z enakim obravnavanjem že široko razložen, in sicer tako, da so vključeni vidiki dostopa do izobraževanja. Tako je v postopku, ki sta ga začela nemška študenta, ki jima je Nizozemska zavrnila financiranje študija na enak način kot nizozemskim študentom, Sodišče odločilo, da se načelo enakega obravnavanja za vključitev otrok delavcev migrantov iz člena 12 Uredbe (EGS) št. 1612/68[24] v izobraževalne tečaje ne nanaša le na pravila, ki zadevajo sam sprejem, temveč tudi na splošna merila, namenjena omogočanju udeležbe v izobraževanju.[25]

37. Podobno je Sodišče pri razlagi člena 7 Pogodbe EGS (postal člen 21(2) PDEU) odločilo, da se enako obravnavanje v zvezi s pogoji dostopa do poklicnega usposabljanja ne uporablja le za zahteve, ki jih določi zadevna izobraževalna ustanova – kakršna je vpisnina – temveč tudi za vsak ukrep, ki lahko prepreči uveljavljanje te pravice, kot je pravica do prebivanja v državi članici, v kateri poteka tečaj.[26]

38. V zadevi Bidar je Sodišče pojasnilo, da po uvedbi koncepta državljanstva Unije v Pogodbo ES skupaj s poglavjem, ki je med drugim posvečeno izobraževanju in poklicnemu usposabljanju, položaj državljana Unije, ki zakonito prebiva v drugi državi članici, spada na področje uporabe prepovedi diskriminacije na podlagi narodnosti za namene pridobivanja pomoči študentom, ki je namenjena kritju stroškov vzdrževanja bodisi v obliki subvencioniranega posojila bodisi štipendije. Sodišče tu ni razlikovalo med različnimi vidiki dostopa do izobraževanja, ki ga krije financiranje.[27]

23 Predlog Evropske komisije za Direktivo Sveta o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost, COM(1999) 566 final (v nadaljevanju: predlog Komisije), str. 5.

24 Uredba Sveta z dne 15. oktobra 1968 o prostem gibanju delavcev v Skupnosti (UL, posebna izdaja v slovenščini: poglavje 5, zvezek 1, str. 15), razveljavljena z Uredbo (EU) št. 492/2011 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 5. aprila 2011 o prostem gibanju delavcev v Uniji (UL 2011, L 141, str. 1). Opozarjam, da je Komisija to uredbo uporabila kot navdih pri svojih pojasnilih nekaterih pojmov, uporabljenih v Direktivi 2000/43; predlog Komisije, str. 7.

25 Glej sodbo z dne 15. marca 1989, Echternach in Moritz (389/87 in 390/87, EU:C:1989:130, točka 33). V prejšnji zadevi, v kateri je bil prav tako obravnavan člen 12 Uredbe št. 1612/68, je Sodišče v sodbi z dne 3. julija 1974, Casagrande (9/74, EU:C:1974:74, točka 7), odločilo, da „to vključevanje predpostavlja, da lahko otrok tujega delavca, ki želi imeti srednješolsko izobrazbo, izkoristi ugodnosti […] v zvezi s štipendijami, in to pod enakimi pogoji kot državljani v podobnem položaju“.

26 Sodba z dne 26. februarja 1992, Raulin (C-357/89, EU:C:1992:87, točka 34).

27 Sodba z dne 15. marca 2005 (C-209/03, EU:C:2005:169, točke od 39 do 42). Sodba je pomenila pomemben razvoj prejšnje sodne prakse, kjer je Sodišče odločilo, da na stopnji razvoja prava Skupnosti (tedaj) izobraževanje in pomoč, dodeljena študentom za vzdrževanje in usposabljanje, ne spadata na področje pristojnosti EGS; glej sodbo z dne 21. junija 1988, Lair (39/86, EU:C:1988:322, točka 15).

39. Poleg tega, kot je na obravnavi trdila Komisija, čeprav v členu 165 PDEU, ki ureja pristojnost Unije na področju izobraževanja, ni izrecno omenjeno financiranje študija, se je ta člen uporabljal kot pravna podlaga za vzpostavitev programa Erasmus+, ki med drugim vključuje financiranje učne mobilnosti posameznikov.[28] To po mojem mnenju odraža pomen, ki ga je zakonodajalec Unije pripisal dostopu do izobraževanja kot bistvenemu vidiku izobraževanja.

40. Toda za odločitev o tem, ali je podeljevanje štipendij ali pomoči za usposabljanje vključeno na področje uporabe člena 3(1)(g) Direktive 2000/43, ne bi iskala napotkov v členu 11(1)(b) Direktive Sveta 2003/109/ES (zamisel, ki se je preučevala na obravnavi).[29] Ta določba zadeva enako obravnavanje rezidentov za daljši čas kot državljanov države gostiteljice v zvezi z „izobraževanjem in poklicnim usposabljanjem, vključno s štipendijami za študij skladno z nacionalno zakonodajo“. Iz sklicevanja na „nacionalno zakonodajo“ je razvidno, da te določbe, če se nanaša na „štipendije za študij“, ne gre razlagati v skladu z načeli, ki se uporabljajo za samostojne pojme prava Unije (glej točki 20 in 21 zgoraj). V teh okoliščinah ter glede na različno osebno in stvarno področje uporabe obeh direktiv menim, da se pri razlagi pojma „izobraževanje“ v okviru Direktive 2000/43 ni primerno opirati na Direktivo 2003/109.

41. Kar zadeva zakonodajno zgodovino Direktive 2000/43, bi bilo treba člen 3(1)(g) predloga Komisije, s katerim je bilo pojasnjeno področje uporabe pojma „izobraževanje“, obravnavati „vključno s pomočmi za usposabljanje in štipendijami, pri čemer se v celoti upošteva odgovornost držav članic za vsebino poučevanja in organizacijo izobraževalnih sistemov, pa tudi njihova kulturna in jezikovna raznolikost“.[30] Vendar so bila ta pojasnila odstranjena iz končnega besedila direktive, ki jo je sprejel Svet. Po mnenju fundacije in nemške vlade to kaže, da je zakonodaja Unije namenoma izključila pomoči za usposabljanje in štipendije s področja uporabe te določbe.

42. S to razlago se ne strinjam.

43. Stavek, ki je bil odstranjen iz končne različice besedila, je vključeval tudi upoštevanje odgovornosti držav članic za vsebino poučevanja in organizacijo izobraževalnih sistemov. Ta stavek dobesedno navaja člen 165(1) PDEU, ki določa pristojnost Unije na področju izobraževanja. Čeprav slednje ni vključeno v pravno podlago Direktive 2000/43, je stvarno področje uporabe te direktive seveda omejeno na pristojnosti, dodeljene Uniji.[31] Tako zakonodajalec – ko je iz člena 3(1)(g) Direktive 2000/43 odstranil stavek „pri čemer se v celoti upošteva odgovornost držav članic za vsebino poučevanja in organizacijo izobraževalnih sistemov, pa tudi njihova kulturna in jezikovna raznolikost“ – ni mogel imeti namena spremeniti področja uporabe te določbe. In čeprav ni gotovo, kakšen je bil namen zakonodajalca, ko je izbrisal to besedilo, je odstranitev tavtološkega besedila zagotovo sprejemljivo pojasnilo. Izbris poenostavlja besedilo določbe, ne da bi s tem spreminjal njeno področje uporabe, čeprav poudarja avtonomno naravo uporabljenih pojmov z odstranitvijo sklicevanja na pristojnosti držav članic. Logično velja enak zaključek za prvi del odstranjenega stavka, in sicer „vključno s pomočmi za usposabljanje in štipendijami“. Fundacija in nemška vlada trdita, da so bile te besede izbrisane za oženje opredelitve. Toda drži lahko tudi obratno: in sicer, da je bil namen izbrisa zagotoviti široko opredelitev.

44. Tega zaključka ne spreminja dejstvo, da so drugi pojmi, ki opredeljujejo področje uporabe direktive (v točkah od (a) do (e) in v točki (h) člena 3(1)), podrobneje pojasnjeni s stavkom, ki se začne z „vključno“. Niti me ne prepriča argument, da dejstvo, da sta poklicno svetovanje in usposabljanje v členu 3(1)(b) omenjena ločeno, kaže namero oženja obsega uporabe pojma izobraževanja.

28 Uredba (EU) št. 1288/2013.

29 Direktiva Sveta 2003/109 z dne 25. novembra 2003 o statusu državljanov tretjih držav, ki so rezidenti za daljši čas (UL 2004, L 16, str. 44).

30 Predlog Komisije, str. 8.

31 Člen 3(1) Direktive.

45. Poklicno svetovanje in usposabljanje sta tesno povezana z dostopom do zaposlovanja ter tako omenjena neposredno po tem vidiku. V času, ko je bilo poklicno usposabljanje edini pojem, povezan z izobraževanjem v Pogodbi EGS, je Sodišče ugotovilo, da je univerzitetni študij praviloma „poklicno usposabljanje“ v smislu člena 128 EGS in zato je dodatna vpisnina, zaračunana študentom, ki so državljani drugih držav članic, pomenila diskriminacijo na podlagi narodnosti v nasprotju s členom 7 Pogodbe EGS. Jasno je, da je v tem primeru Sodišče široko in namenoma razlagalo pojem „poklicno usposabljanje“ tako, da prepoveduje diskriminacijo na podlagi narodnosti na področju akademskega izobraževanja. Zato tu obstaja analogija z obravnavano zadevo, če bi bilo treba enake metode razlage uporabljati zato, da bi se prišlo do širše uporabe zadevne ureditve. [32]

46. Komisija je na obravnavi trdila, da lahko podeljevanje štipendij ureja tudi člen 3(1)(f) Direktive 2000/43 (socialne ugodnosti). To vprašanje utegne biti pomembno, če bi Sodišče ugotovilo, da podeljevanje štipendij ne spada na področje uporabe pojma izobraževanja.

47. V predlogu Komisije je navedeno, da so socialne ugodnosti ekonomske ali kulturne narave, kot so prevozi z javnimi prevoznimi sredstvi s popustom ali subvencionirani obroki v šolah za otroke iz družin z nizkimi dohodki. [33] Sodišče je že odločilo, da predstavlja pomoč, dodeljena za vzdrževanje in študij za pridobitev dokazil o poklicnih kvalifikacijah, socialno ugodnost v smislu člena 7(2) Uredbe št. 1612/68. [34] Po mojem mnenju to zajema financiranje študija, ki je „horizontalno“ – torej dodeljeno vsakomur v skladu z merili, povezanimi denimo z dohodki ali zaposlitvenim položajem študentov ali njihovih staršev. Menim, da so taki primeri povezani z dostopom do „izobraževanja“ in tudi z ustvarjanjem „socialnih ugodnosti“. To pomeni, da prekrivanja na področju uporabe dveh določb ni mogoče izključiti. Toda če je financiranje dodeljeno omejenemu številu študentov v skladu z merili, povezanimi z njihovimi akademskimi ali drugimi dosežki (kakor se zdi v primeru postopka v glavni stvari), je treba po mojem mnenju to financiranje obravnavati tako, da spada na področje uporabe pojma „izobraževanje“.

48. Glede na vse zgoraj navedeno je treba pojem „izobraževanje“ v okviru Direktive 2000/43 razlagati široko in tako, da vključuje vidike, povezane z dostopom do izobraževanja, kot je financiranje s štipendijami. Kljub temu pa mora obstajati resnična povezava med financiranjem in izobraževanjem. Štipendija ima tako povezavo, če na primer zajema vpisnine ali šolnine, potne stroške, povezane s tečaji, ki potekajo v drugi državi, ali stroške vzdrževanja, če je cilj dovoliti študentom, da obiskujejo tečaje. [35] Te vidike mora preveriti nacionalno sodišče.

49. Zato ugotavljam, da pojem „izobraževanje“ v smislu člena 3(1)(g) Direktive 2000/43 vključuje podeljevanje štipendij, namenjenih spodbujanju raziskovalnih projektov in študija v tujini. Obstoj resnične povezave med zagotovljenim financiranjem in „izobraževanjem“ mora preveriti nacionalno sodišče.

32 Glej sodbo z dne 2. februarja 1988, Blaizot in drugi (24/86, EU:C:1988:43, točke od 10 do 24, zlasti 19, 20 in 24).

33 Predlog Komisije, str. 7.

34 Glej sodbo z dne 15. decembra 2016, Depesme in drugi (od C-401/15 do C-403/15, EU:C:2016:955, točka 38 in navedena sodna praksa). Predlog Komisije izrecno črpa navdih (na str. 7) iz Uredbe št. 1612/68, ki obravnava pojem „socialne ugodnosti“.

35 V zvezi s tem menim, da se je pravo Unije jasno razvilo, odkar je Sodišče v sodbi z dne 21. junija 1988, Brown (197/86, EU:C:1988:323, točka 18), določilo, da „ob sedanjem stanju razvoja prava Skupnosti pomoč, ki je študentom priznana za vzdrževanje ali usposabljanje, načeloma ne spada v področje uporabe Pogodbe EGS v smislu njenega 7. člena“. Glej zgoraj v točki 38 navedeno sodbo z dne 15. marca 2005, Bidar (C-209/03, EU:C:2005:169, točke od 39 do 42). To mora toliko bolj veljati v okviru Direktive 2000/43 ob upoštevanju njenega namena in strukture, kakor je podano zgoraj v analizi v točkah 24 in naslednjih.

Predlog

50. Glede na zgornje ugotovitve menim, da bi moralo Sodišče na vprašanje, ki ga je predložilo Bundesgerichtshof (zvezno sodišče, Nemčija), odgovoriti:

Pojem „izobraževanje“ v smislu člena 3(1)(g) Direktive Sveta 2000/43 z dne 29. junija 2000 o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost vključuje podeljevanje štipendij za spodbujanje raziskovalnih projektov in študija v tujini. Obstoj resnične povezave med zagotovljenim financiranjem in „izobraževanjem“ mora preveriti nacionalno sodišče.